Ίδρυμα Ν. Π. Γουλανδρή • Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης
Εκπαιδευτικά Προγράμματα

Λέων & Μελίτη

Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα

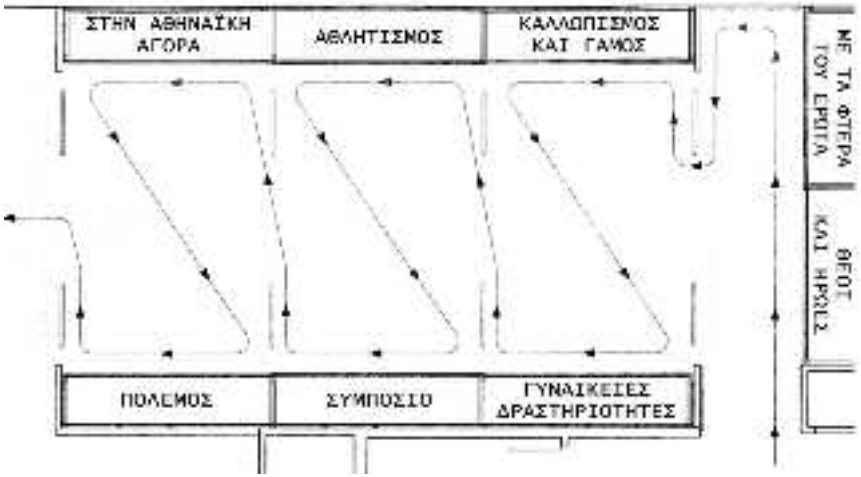

Το βιβλίο *«Λέων και Μελίτη: Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα»* αφορά στη μόνιμη έκθεση «Σκηνές από την Καθημερινή Ζωή στην Αρχαιότητα» που παρουσιάζεται στον 4ο όροφο του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης. Τον σχεδιασμό της Έκθεσης και την παραγωγή του οπτικοακουστικού υλικού είχε η ισπανική εταιρεία GPD Exposiciones y Museos, ενώ την επιστημονική τεκμηρίωση και επιμέλεια ο καθηγητής Νίκος Σταμπολίδης, διευθυντής του Μουσείου, και ο αρχαιολόγος Γιώργος Τασούλας, επιμελητής του Μουσείου, τον οποίο και θερμά ευχαριστούμε για την πολύτιμη βοήθεια και συμπαράσταση στη δημιουργία του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Ο Λέων και η Μελίτη, δύο αδέλφια, μεγαλώνουν σε μια εύπορη οικογένεια της Αθήνας τον 5ο αιώνα π.Χ. Ο μικρός Λέων αναλαμβάνει να μας ξεναγήσει στην πόλη του. Περιγράφει το γάμο των γονιών του, όπως του τον διηγήθηκαν. Στη συνέχεια αναφέρεται στις καθημερινές ασχολίες των γυναικών, μιλάει για τις παρέες του, τις παρέες της αδελφής του και για τα αγαπημένα τους παιχνίδια, για το σχολείο, τον αθλητισμό και τη στρατιωτική εκπαίδευση. Κάνει λόγο για τα συμπόσια και τη συμμετοχή των ανδρών στα κοινά και, τέλος, κάνει μία μικρή αναφορά στα ταφικά έθιμα, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο τιμούν τους αγαπημένους τους ανθρώπους που έχουν φύγει από τη ζωή.

Η εικονογράφηση περιλαμβάνει σχεδιαστικές αναπαραστάσεις και αντικείμενα τα οποία εκτίθενται στον 4ο όροφο του Μουσείου, τα περισσότερα από τα οποία χρονολογούνται στην Κλασική και την Ελληνιστική περίοδο (5ος-1ος αι. π.Χ.).

Λέων & Μελίτη

Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Αθήνα

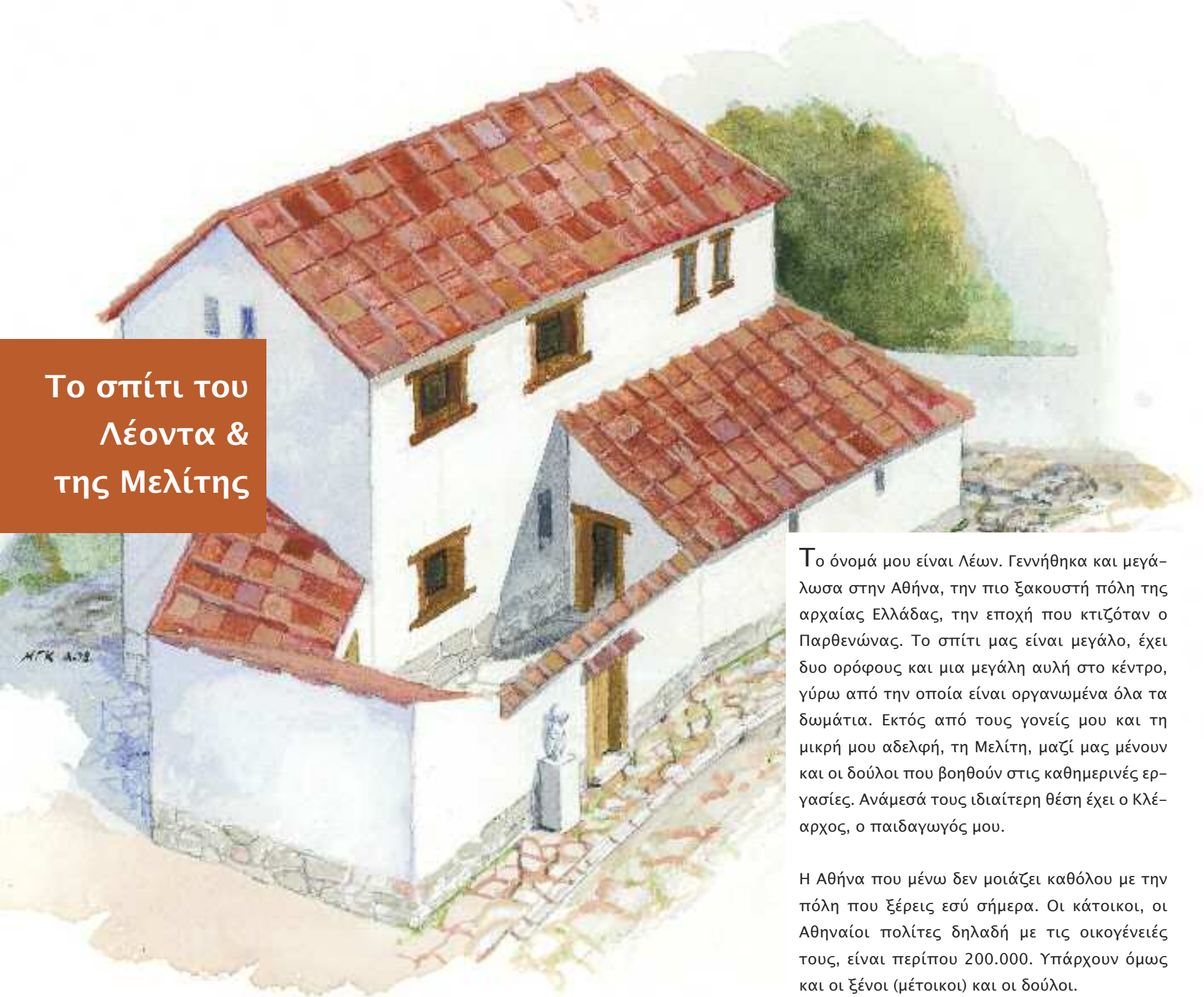

Το σπίτι του Λέοντα & της Μελίτης

Το όνομά μου είναι Λέων. Γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Αθήνα, την πιο ξακουστή πόλη της αρχαίας Ελλάδας, την εποχή που κτιζόταν ο Παρθενώνας. Το σπίτι μας είναι μεγάλο, έχει δυο ορόφους και μια μεγάλη αυλή στο κέντρο, γύρω από την οποία είναι οργανωμένα όλα τα δωμάτια. Εκτός από τους γονείς μου και τη μικρή μου αδελφή, τη Μελίτη, μαζί μας μένουν και οι δούλοι που βοηθούν στις καθημερινές εργασίες. Ανάμεσά τους ιδιαίτερη θέση έχει ο Κλέαρχος, ο παιδαγωγός μου.

Η Αθήνα που μένω δεν μοιάζει καθόλου με την πόλη που ξέρεις εσύ σήμερα. Οι κάτοικοι, οι Αθηναίοι πολίτες δηλαδή με τις οικογένειές τους, είναι περίπου 200.000. Υπάρχουν όμως και οι ξένοι (μέτοικοι) και οι δούλοι.

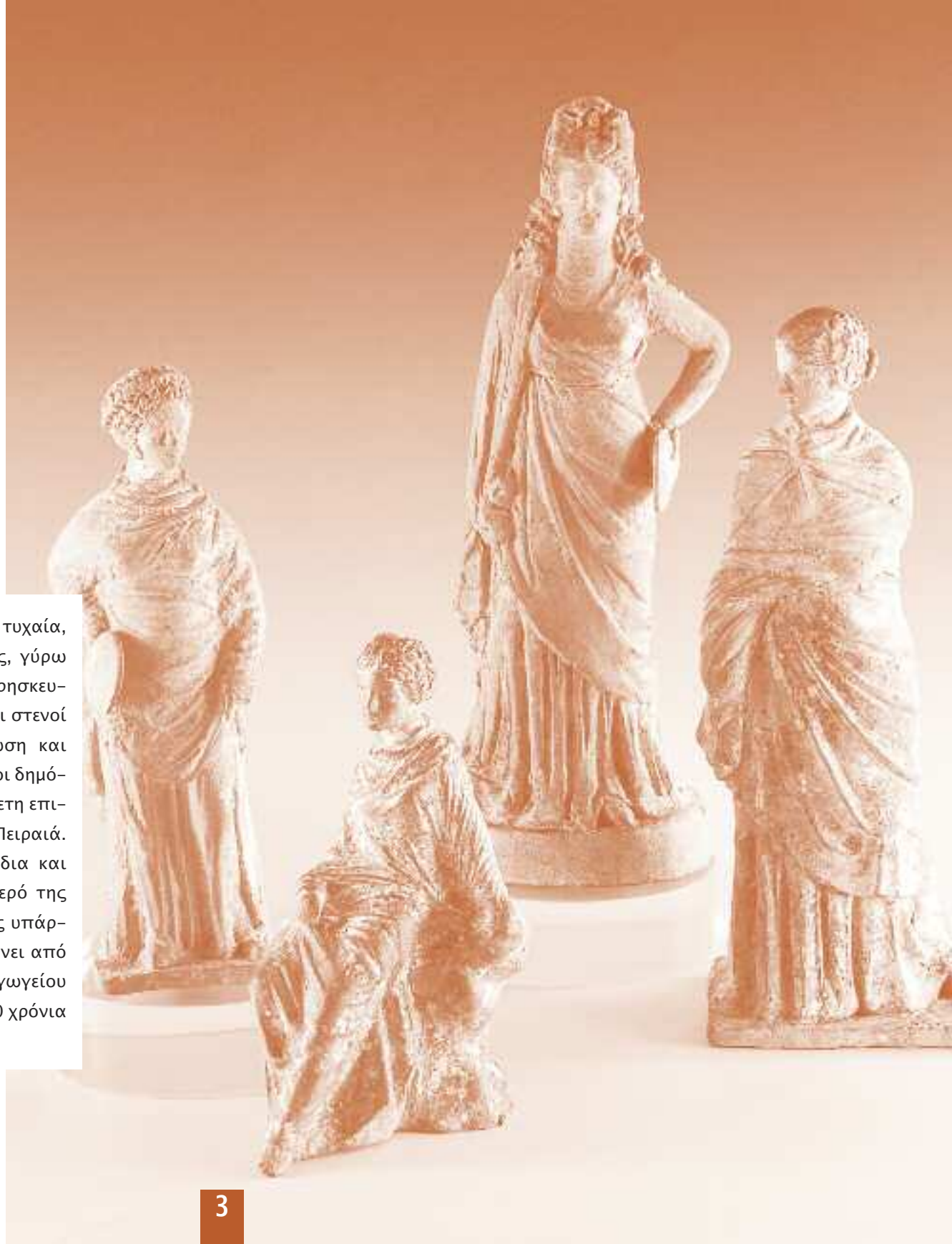

Οι συνοικίες της Αθήνας απλώνονται τυχαία, ανάλογα με το χώρο και τις ανάγκες, γύρω από την Ακρόπολη που αποτελεί το θρησκευτικό κέντρο της πόλης. Οι δρόμοι είναι στενοί και ακανόνιστοι, χωρίς πλακόστρωση και φωτισμό. Υπάρχουν τρεις μόνο μεγάλοι δημόσιοι δρόμοι που εξασφαλίζουν την άνετη επικοινωνία της πόλης με το λιμάνι του Πειραιά. Τα περισσότερα σπίτια έχουν πηγάδια και στέρνες για να συγκεντρώνουν το νερό της βροχής. Σε διάφορα σημεία της πόλης υπάρχουν κρήνες, στις οποίες το νερό φθάνει από τις πηγές του Ιλισού μέσω του Υδραγωγείου που κατασκεύασε ο Πεισίστρατος, 100 χρόνια περίπου νωρίτερα.

Γάμος & οικογένεια

Όταν οι γονείς μου παντρεύτηκαν, η μητέρα μου ήταν δεκατεσσάρων ετών και ο πατέρας μου τριάντα. Ο γάμος τους κανονίστηκε από τους γονείς τους, μια και η γνώμη των μελλονύμφων δεν βαραίνει και πολύ. Ο πατέρας της νύφης είναι εκείνος που θα αποφασίσει ποιος από τους νεαρούς που γνωρίζει, θα είναι κατάλληλος σύζυγος της κόρης του. Θα πρέπει να είναι εργατικός και με αρκετά χρήματα ώστε να μπορεί να συν-τηρεί το νοικοκυριό και την οικογένειά του. Ο πατέρας του μελλοντικού γαμπρού ενδιαφέρεται κυρίως για την εργατικότητα της νύφης και την προίκα που θα δώσει ο πατέρας της. Η προίκα σε περίπτωση διαζυγίου, γεγονός πολύ σπάνιο βέβαια, επιστρέφεται στον πατέρα της νύφης.

Οι γάμοι γίνονται συνήθως το μήνα Γαμηλιώνα (ο σημερινός μήνας Ιανουάριος). Η διαδικασία του γάμου διαρκεί τρεις μέρες και ανάμεσα στις προετοιμασίες ιδιαίτερη θέση έχει το λουτρό της νύφης.

Την παραμονή η νύφη συνηθίζεται να αφιερώνει τα παιχνίδια της σε μια από τις θεές που προστατεύουν το γάμο (την Άρτεμη ή την Ήρα) και να κάνει θυσίες.

Η τελετή του γάμου γίνεται στο σπίτι της νύφης και ολοκληρώνεται με μια πομπή συγγενών και φίλων που συνοδεύουν τους νεόνυμφους στο σπίτι του γαμπρού.

Περιδέραιο με γυάλινες ψήφους, 1ος–3ος αι. μ.Χ.

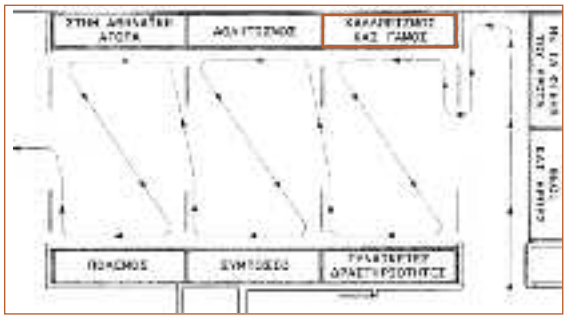

Αττική ερυθρόμορφη τριποδική πυξίδα (κοσμηματοθήκη) με λευκό βάθος. Απεικονίζεται η προσφορά δώρων στη νύφη την επόμενη μέρα του γάμου, τα λεγόμενα επαύλια, 460–450 π.Χ.

Κυπριακός χάλκινος καθρέφτης, τέλη 4ου αι. π.Χ.

Αττική λήκυθος με λευκό βάθος (λεπτομέρεια). Καθιστή γυναίκα κρατά καθρέφτη και στεφάνι, περ. 460 π.Χ.

Γυάλινο αλάβαστρο (μυροδοχείο), 4ος αι. π.Χ.

Συμπλήρωσε τα κενά με τις λέξεις:

καθρέφτη αρωματοδοχεία πυξίδες
ενώτια (σκουλαρίκια) δακτυλίδια βραχιόλια

Για τον καλλωπισμό της νύφης χρησιμοποιούσαν αρώματα που φυλάσσονταν μέσα σε ..... καθώς και διάφορα καλλυντικά (ψιμύθια).

Η νύφη φορούσε κοσμήματα, όπως ....., ... και ..... και στο τέλος θαύμαζε τον εαυτό της στον ..... .

Την επόμενη μέρα του γάμου, φίλοι και συγγενείς επισκέπτονταν τους νεόνυμφους, πρόσφεραν δώρα, όπως κουτιά για κοσμήματα που ονομάζονταν ..... και έδιναν ευχές.

Το πρώτο μου παιχνίδι

Την ημέρα που γεννήθηκα οι γονείς μου κρέμασαν στην εξώπορτα ένα κλαδί ελιάς, για να δηλώσουν ότι απόκτησαν αγόρι. Επτά μέρες αργότερα, στα αμφιδρόμια, έγινα δεκτός ως μέλος της οικογένειας και δέκα μέρες αργότερα μου έδωσαν το όνομα του παππού μου, Λέων. Όταν γεννήθηκε η αδελφή μου Μελίτη κρέμασαν στην είσοδο του σπιτιού μαλλί από πρόβατο που συμβολίζει την εργατικότητα της γυναίκας.

Με την αδελφή μου μεγαλώσαμε μαζί στα διαμερίσματα των γυναικών, το γυναικωνίτη, μέχρι που έγινα επτά χρονών και άρχισα να περνάω την ημέρα μου με τους άντρες του σπιτιού, στον ανδρωνίτη. Η ανατροφή μας και κυρίως οι καθημερινές μας ασχολίες είναι πια τελείως διαφορετικές.

Το πρώτο μου παιχνίδι ήταν η πλαταγή, μια πήλινη κουδουνίστρα δηλαδή, που είχε μέσα πετραδάκια και με το θόρυβο που έκαναν όταν την κουνούσα, ξεχνιόμουνα και σταματούσα τα κλάματα. Η τροφός μας μάλιστα πιστεύει ότι έτσι ξεγελιούνται τα κακά πνεύματα που παραμονεύουν γύρω από την κούνια των μωρών.

Πήλινο αττικό μελαμβαφές κουδουνάκι, 4ος αι. π.Χ.

Πήλινο αττικό μελαμβαφές θήλαστρο (μπιμπερόν), 430–425 π.Χ.

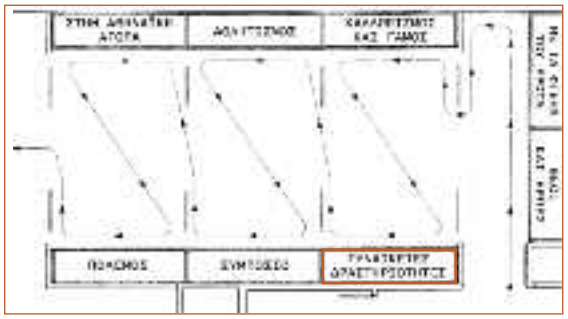

Τι νομίζεις

ότι παριστάνει η πλαταγή (πήλινη κουδουνίστρα) που βλέπεις μέσα στην προθήκη;

.....

.....

Στην αριστερή πλευρά της προθήκης, στη φωτογραφία, απεικονίζεται μια μητέρα με τα δυο παιδιά της. Στο χέρι της κρατάει ένα πήλινο ..... και ετοιμάζεται να ταΐσει το μωρό.

Κουδουνίστρα με τη μορφή βρέφους ξαπλωμένου σε κρεβάτι, 3ος αι. π.Χ.

Καθημερινές ασχολίες των γυναικών

Η Μελίτη, η μικρή μου αδελφή, μεγαλώνει στο γυναικωνίτη με τη μητέρα μας και την τροφό της. Ενώ οι φίλοι μου κι εγώ πηγαίνουμε σχολείο, γυμναζόμαστε στην παλαίστρα και προετοιμαζόμαστε να γίνουμε Αθηναίοι πολίτες, η αδελφή μου, όπως άλλωστε όλα τα κορίτσια, μαθαίνει ότι δικός της προορισμός είναι να παντρευτεί, να κάνει παιδιά και να ασχολείται με τη σωστή λειτουργία του σπιτιού της. Γιαυτό η μητέρα μας φροντίζει να της μάθει όλες τις δουλειές του σπιτιού, να γνέθει, να υφαίνει, να μαγειρεύει και να διαχειρίζεται τα οικονομικά. Η ιδανική αγωγή για το κορίτσι είναι «να βλέπει όσο το δυνατόν λιγότερα, να ακούει όσο το δυνατόν λιγότερα και να κάνει όσο το δυνατόν λιγότερες ερωτήσεις».

Από τις πιο σημαντικές καθημερινές ασχολίες των γυναικών είναι το γνέσιμο και η ύφανση στον αργαλειό. Η Μελίτη από μικρή έχει μάθει και βοηθάει τη μητέρα μας και τις άλλες γυναίκες του σπιτιού στην προετοιμασία του ρουχισμού. Τα σκεπάσματα του κρεβατιού, κιλίμια για το δάπεδο, κουρτίνες και όλα τα ενδύματα της οικογένειας κατασκευάζονται στο σπίτι. Εμείς μάλιστα παίρνουμε το μαλλί από τα δικά μας πρόβατα, ενώ άλλες οικογένειες κάνουν τις προμήθειές τους στην αγορά.

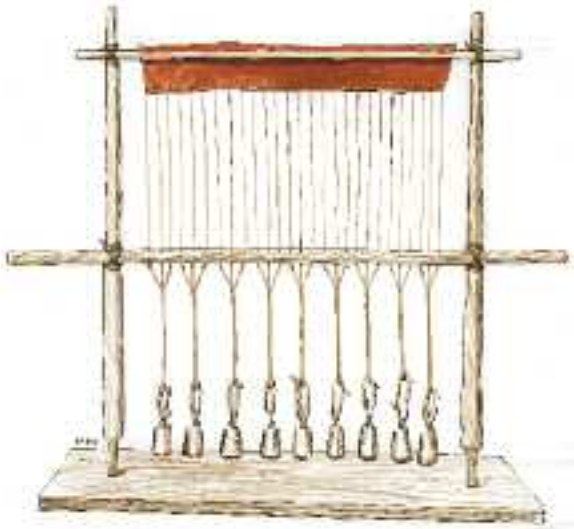

Σχεδιαστική αναπαράσταση αργαλειού που στηρίχθηκε σε παράσταση αγγείου των μέσων του 6ου αιώνα π.Χ.

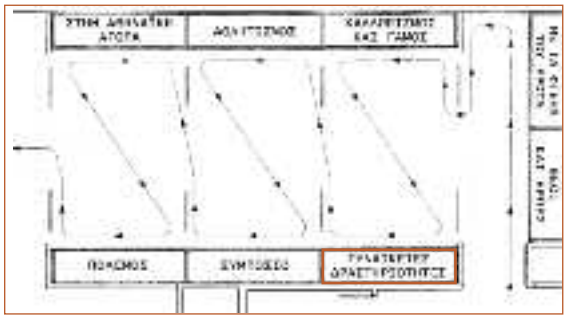

Αττική μελανόμορφη λήκυθος.
Δύο γυναίκες γεμίζουν τις υδρίες τους στην κρήνη, 520-510 π.Χ.

Στο αγγείο που βλέπεις μέσα στην προθήκη

τι νομίζεις ότι κάνουν οι γυναίκες;

.....

.....

.....

.....

Παίζοντας με τους φίλους μας

Οι μέρες με τις διάφορες ασχολίες και υποχρεώσεις περνούν, για τη Μελίτη κι εμένα, πολύ γρήγορα. Πάντα όμως βρίσκουμε χρόνο για παιχνίδι με τους αγαπημένους μας φίλους. Οι κούκλες, η σβούρα, το γιο-γιο, η μπάλα, τα κότσια, αλλά και τα ομαδικά παιχνίδια, όπως η τυφλόμυγα, το κουτσό, το κρυφτό, τα αγάλματα, είναι μερικά μόνο από τα παιχνίδια που προτιμά η παρέα μου.

Από τα πιο αγαπημένα παιχνίδια της Μελίτης είναι οι κούκλες, οι πλαγγόνες. Παίζοντας με τις κούκλες της διασκεδάζει αντιγράφοντας τις γυναίκες του σπιτιού και έτσι, χωρίς να το καταλαβαίνει, μαθαίνει πώς να φροντίζει την οικογένειά της όταν έρθει η ώρα. Οι κούκλες της είναι πήλινες και τα χέρια και τα πόδια τους στερεώνονται στο σώμα με σύρμα έτσι που να κουνιούνται και να μοιάζουν ζωντανές. Η αδελφή μου και οι φίλες της ώρες ολόκληρες παίζουν με αυτές. Τις ντύνουν με ρουχαλάκια, τους φορούν παπουτσάκια, τις βάζουν να περπατήσουν, να χορέψουν, να κοιμηθούν. Στήνουν ολόκληρο δείπνο γι' αυτές με μικρά πήλινα αγγεία σαν κι αυτά που χρησιμοποιούμε καθημερινά στο σπίτι μας. Έχουν μάλιστα και καρέκλες, τραπεζάκια και κρεβάτια.

Πήλινη κούκλα (πλαγγόνα) με κινητά χέρια και πόδια, περ. 490 π. Χ.

Μικρογραφία αττικής πήλινης λεκανίδας, 550-525 π.Χ.

Αττικό πήλινο ειδώλιο σκύλου, 5ος αι. π.Χ.

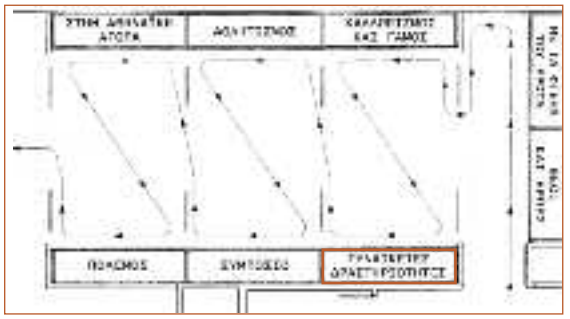

Μικρογραφία αττικού πήλινου εξάλειπτρου (αγγείο για αρωματικά έλαια και ψιμύθια), 550-525 π.Χ.

Μικρογραφία αττικού πήλινου κάλαθου, 550-525 π.Χ.

Αττικό πήλινο ειδώλιο χοίρου, 5ος αι. π.Χ.

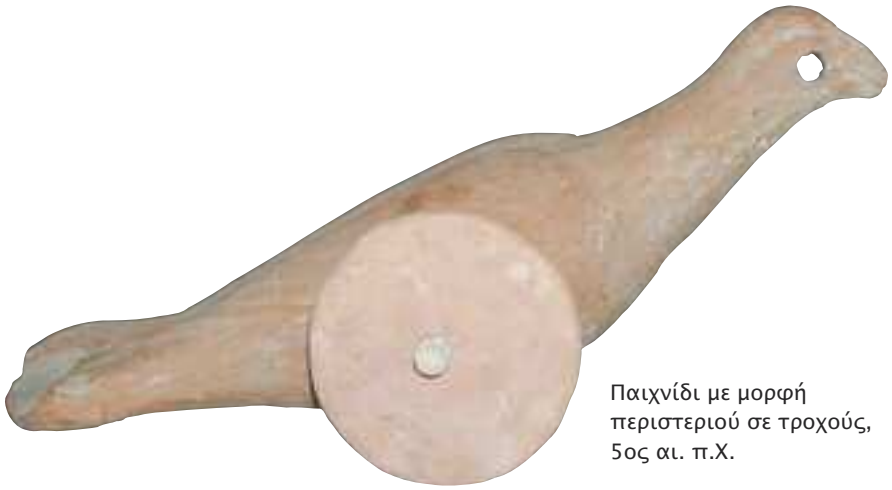

Παιχνίδι με μορφή περιστεριού σε τροχούς, 5ος αι. π.Χ.

Υπογράμμισε

όσα από τα παρακάτω παιχνίδια μπορείς να βρεις μέσα στην προθήκη:

Μπάλα **σβούρα**

αστράγαλοι **γιο-γιο** **κουδουνίστρα**

κουδουνάκι **κούκλα**

Οι μικρογραφίες αγγείων που βλέπεις μέσα στην προθήκη σε τι χρησίμευαν;

Στο σχολείο

Κάθε πρωί, μετά το ακράτισμα, το πρωινό μου γεύμα δηλαδή, ξεκινώ για το σχολείο με τον Κλέαρχο, τον παιδαγωγό μου, που προσέχει να είμαι στην ώρα μου και να μη σταματήσω στο δρόμο να παίξω με τους φίλους μου. Στο σχολείο, μαζί με τα άλλα αγόρια, μαθαίνω να διαβάζω, να γράφω και να μετρώ, καθώς και να παίζω τουλάχιστον ένα μουσικό όργανο, όπως λύρα ή αυλό. Ανάμεσα στα πιο αγαπημένα μας αναγνώσματα είναι ο Τρωικός πόλεμος και οι περιπέτειες του Οδυσσέα. Στο γράψιμο εξασκούμαστε σε μια ξύλινη πινακίδα που η επιφάνειά της είναι αλειμμένη με κερί και με τη βοήθεια μιας γραφίδας, του στύλου, από χαλκό ή ξύλο, χαράζουμε τα γράμματα. Συχνά ο δάσκαλος, για να ανταμείψει τις προσπάθειές μας, μας χαρίζει αστραγάλους, μια και το αστραγαλίζειν είναι το αγαπημένο μας παιχνίδι.

Σχεδιαστική αναπαράσταση πινακίδας και γραφίδων.

Δερμάτινος φορμίσκος (πουγκί) και αστράγαλοι. Σύγχρονα αντίγραφα.

Πήλινο ειδώλιο Πανός που παίζει μουσικό όργανο από καλάμια και ονομάζεται σύριγγα, 4ος αι. π.Χ.

Κυπριακό πώρινο ειδώλιο Απόλλωνα (;) που παίζει λύρα, 600-550 π.Χ.

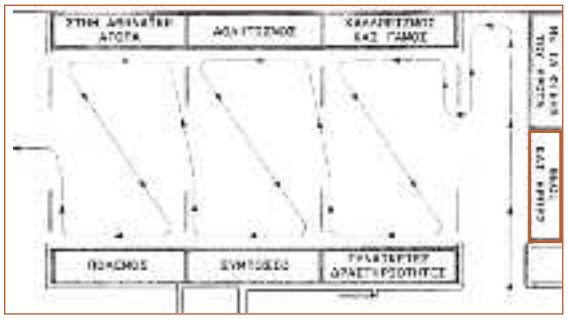

Σχεδιαστική αναπαράσταση λύρας.

Σχεδιαστική αναπαράσταση σύριγγας του Πανός.

Παρατήρησε μέσα στην προθήκη το αγαλματάκι ενός νέου άνδρα που κρατάει με το αριστερό του χέρι ένα μουσικό όργανο.

Ποιο μουσικό όργανο νομίζεις ότι είναι;

Υπογράμμισε τη σωστή λέξη

Κιθάρα Λύρα Αυλός

Στην παλαίστρα

Από τα χρόνια του Σόλωνα η γυμναστική είναι υποχρεωτική για τα αγόρια και έτσι κάθε μέρα γυμναζόμαστε στην παλαίστρα που πήρε το όνομά της από το πιο σημαντικό άθλημα για τη διάπλαση του σώματος, την πάλη. Οι παλαίστρες, όπως και τα σχολεία που διδάσκουν μουσική, είναι ιδιωτικές. Ο δάσκαλος της γυμναστικής, ο παιδοτρίβης, φροντίζει για την προπόνησή μας και είναι υπεύθυνος για τη σχολαστική τήρηση των κανόνων των διαφόρων αθλημάτων.

Στην παλαίστρα η προπόνηση στο άλμα, στη δισκοβολία και το ακόντιο γίνεται με τη συνοδεία της μουσικής του διπλού αυλού, που δίνει ρυθμό στις κινήσεις μας και μας βοηθάει να συγκεντρωθούμε. Η δισκοβολία, το άλμα εις μήκος και το ακόντιο, μαζί με την πάλη και το δρόμο, που διεξάγεται στο στάδιο, συνθέτουν το πένταθλο. Βέβαια η πάλη και ο δρόμος αποτελούν και ανεξάρτητα αθλήματα. Στο χώρο της παλαίστρας γίνεται και το άθλημα της πυγμαχίας ή πυγμής. Οι αθλητές στο άθλημα αυτό τυλίγουν τα χέρια τους με δερμάτινες λωρίδες, τους πυκτικούς ιμάντες.

Αττική ερυθρόμορφη κύλικα με παράσταση δύο πυγμάχων που αγωνίζονται υπό το βλέμμα του παιδοτρίβη, περ. 480 π.Χ.

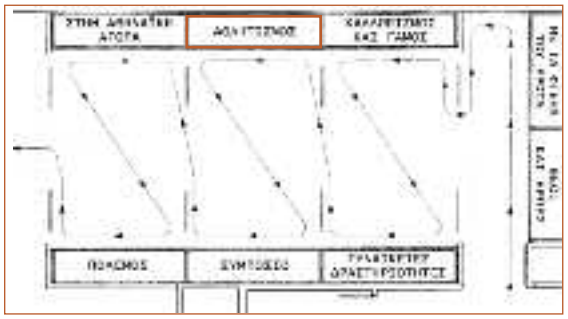

Συμπλήρωσε τα κενά με τις σωστές λέξεις

Οι αθλητές συνήθιζαν να αλείφουν το σώμα τους με λάδι που μετέφεραν μέσα σε ..... ή ..... .

αρύβαλλο **υδρία** **αλάβαστρο** **κάνθαρο**

Μετά την άθληση καθάριζαν τη σκόνη από το σώμα τους με ..... .

το σφουγγάρι **τη στλεγγίδα**

Χάλκινη στλεγγίδα, είδος ξύστρας με λαβή που χρησιμοποιούσαν οι αθλητές για να καθαρίζουν το σώμα τους από τη σκόνη της παλαίστρας, 5ος αι. π.Χ.

Κορινθιακός πήλινος αρύβαλλος, περ. 550 π.Χ.

ξεχώρισε

Στο αγγείο με τους νεαρούς πυγμάχους ξεχώρισε τον άνδρα με το ραβδί και σημείωσε ποιος είναι .....

Στην παλαίστρα

Για τους Ολυμπιακούς αγώνες έχω ακούσει πολλά από τον πατέρα και τον παππού μου. Από τα πιο παλιά αγωνίσματα είναι ο δρόμος σταδίου, δηλαδή αγώνας ταχύτητας περίπου 190 μέτρων που αντιστοιχούν σε ένα στάδιο. Αγώνας ταχύτητας είναι και ο δίαυλος, στον οποίο οι αθλητές διανύουν μιαν απόσταση περίπου 380 μέτρων, δυο φορές δηλαδή το στάδιο. Σε αυτό το αγώνισμα οι δρομείς ξεκινούν από την αφετηρία, φθάνουν στο τέρμα, στρίβουν στον καμπτήρα και τερματίζουν πάλι στην αφετηρία. Στο στάδιο διεξάγεται και ο δόλιχος, αγώνας δρόμου αντοχής, μια και οι αθλητές διανύουν συνήθως μιαν απόσταση 20 σταδίων, δηλαδή 3700 – 3850 μέτρα.

Σχεδιαστική αναπαράσταση του σταδίου της Ολυμπίας, όπως ήταν στα κλασικά χρόνια.

Παρατήρησε τη στάση των χεριών των δρομέων και υπογράμμισε τη σωστή απάντηση

Στο αγγείο με τους δρομείς οι αθλητές παίρνουν μέρος σε

Αγώνα δρόμου ταχύτητας Αγώνα δρόμου αντοχής

Αττική πήλινη μελανόμορφη λήκυθος (λεπτομέρεια). Απεικονίζονται τρεις αθλητές σε αγώνα δρόμου, 540–530 π.Χ.

Σχεδιαστική αναπαράσταση του ιπποδρόμου της Ολυμπίας.

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες από τα πιο θεαματικά αγωνίσματα είναι τα ιππικά, οι ιπποδρομίες δηλαδή και οι αρματοδρομίες. Σε αυτά παίρνουν μέρος εύποροι άνθρωποι, μια και μόνο αυτοί έχουν τη δυνατότητα να εκτρέφουν άλογα. Οι ιδιοκτήτες των αλόγων μισθώνουν ιππείς ή ηνιόχους που αγωνίζονται για λογαριασμό τους. Νικητές όμως θεωρούνται οι κάτοχοι των αλόγων. Ο χώρος όπου διεξάγονται τα αγωνίσματα είναι ο ιππόδρομος, μια χωμάτινη έκταση που θυμίζει το στάδιο με πολύ όμως μεγαλύτερες διαστάσεις. Ο στίβος χωρίζεται κατά μήκος με το έμβολο, στις άκρες του οποίου υπάρχουν οι καμπτήρες, μικροί κίονες δηλαδή, γύρω από τους οποίους γίνεται η στροφή των αλόγων και των αρμάτων. Ανάλογα με τον αριθμό των αλόγων οι αρματοδρομίες ξεχωρίζουν σε αρματοδρομίες τεθρίππων (με τέσσερα άλογα) και συνωρίδων (με δυο άλογα).

Αττική πήλινη μελανόμορφη λήκυθος (λεπτομέρεια) με αρματοδρομία τεθρίππων, περ. 475 π.Χ.

Υπογράμμισε τη σωστή απάντηση

Νικητής στις ιπποδρομίες ήταν:

Ο ιδιοκτήτης του αλόγου

ο ιππέας

το άλογο

Στο συμπόσιο

Ο πατέρας μου και οι φίλοι του, όταν θέλουν να διασκεδάσουν, αλλά και να συζητήσουν, οργανώνουν σε ένα από τα σπίτια της παρέας συμπόσιο. Ο οικοδεσπότης αναλαμβάνει να στείλει τις προσκλήσεις με ένα δούλο, καθώς και να βρει το μάγειρα που θα αναλάβει την προετοιμασία του φαγητού. Στις συγκεντρώσεις αυτές η μητέρα μου δεν παίρνει μέρος, μια και οι μόνες γυναίκες που παρευρίσκονται είναι δούλες, μουσικοί ή χορεύτριες. Το συμπόσιο αρχίζει με το πρόπωμα, ένα ποτήρι γλυκό αρωματισμένο κρασί. Στη συνέχεια σερβίρεται το δείπνο που αποτελείται από ορεκτικά, όπως ελιές ή κρεμμύδια, κρέας ή ψάρι, μαγειρεμένο με διάφορους τρόπους, και γλυκά. Το κρασί σερβίρεται αραιωμένο μέσα από τους κρατήρες, ειδικά αγγεία για τη μείξη του οίνου με το νερό. Κύρια θέση στα συμπόσια εκτός από τις συζητήσεις έχουν η μουσική και τα τραγούδια, τα παιχνίδια, τα αινίγματα και οι γρίφοι. Εμφανίζονται μάλιστα και διάφοροι καλλιτέχνες, μουσικοί, χορευτές και ακροβάτες.

Αττικός πήλινος ερυθρόμορφος κρατήρας με σκηνή κώμου (επιστροφή από συμπόσιο), 440–430 π. Χ.

Αττικός πήλινος ερυθρόμορφος κιονωτός κρατήρας με σκηνή κώμου (επιστροφή από συμπόσιο), 470-460 π.Χ.

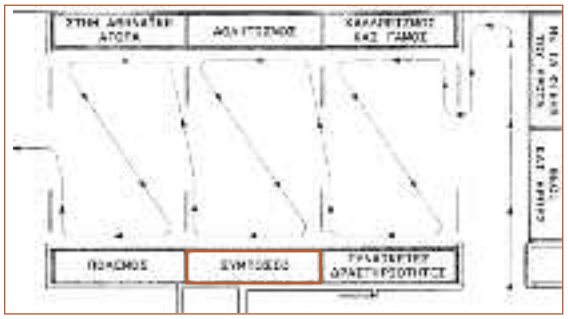

Κατωιταλιωτικό πήλινο ερυθρόμορφο ιχθυοπινάκιο, 350-340 π.Χ.

Στην προθήκη **μπορείς να δεις** διάφορα σκεύη, πήλινα και χάλκινα, που ήταν απαραίτητα στο μαγείρεμα, αλλά και στο τραπέζι. Τα παρακάτω σκεύη χρησίμευαν (κάνε τις αντιστοιχίες)

Κύλικα	πιάτο
Ιχθυοπινάκιο	σερβίρισμα φαγητού
Αρύταινα (κουτάλα)	ποτήρι κρασιού

Στο αγγείο που βλέπεις δεξιά στην προθήκη ποια παράσταση απεικονίζεται;

Στην αγορά

Η Αγορά είναι ο χώρος όπου γίνονται όλες οι εμπορικές συναλλαγές και συγχρόνως αποτελεί το πολιτικό και διοικητικό κέντρο της πόλης. Στην Αγορά βρίσκονται οι πάγκοι των εμπόρων με τα διάφορα προϊόντα, οι κρήνες που πηγαίνουν οι γυναίκες να πάρουν νερό, οι τσαγκάρηδες, οι κουρείς και διάφοροι άλλοι επαγγελματίες. Εκεί είναι συγκεντρωμένες όλες οι δημόσιες υπηρεσίες, τα δικαστήρια, αλλά και οι στοές όπου οι φιλόσοφοι αναπτύσσουν τις απόψεις τους. Είναι, τέλος, ο χώρος όπου πραγματοποιούνται διάφορες θρησκευτικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, καθώς και αθλητικοί αγώνες.

Αττικό χάλκινο σταθμίο
(βάρους 446 γρ.) με ανάγλυφο
δελφίνι και δύο εγχάρακτα γράμματα: Η Ε,
6ος–5ος αι. π.Χ.

Χάλκινη υδρία εργαστηρίου
της βορειοδυτικής Πελοποννήσου.
Ανάλογα αγγεία συχνά χρησιμοποιούνταν
ως κάλπες σε ψηφοφορίες, περ. 450 π.Χ.

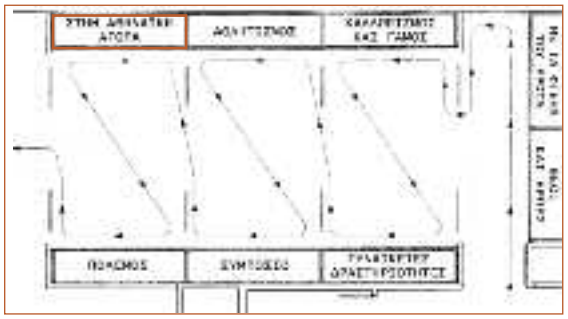

Οι Αθηναίοι συγκεντρώνονταν μια φορά το χρόνο στην Αγορά για να αποφασίσουν αν κάποιος πολίτης ήταν επικίνδυνος για τη Δημοκρατία και έπρεπε να εξοριστεί. Χάραζαν το όνομα σε ένα κομμάτι από σπασμένο αγγείο, το έριχναν σε ένα χάλκινο αγγείο, την κάλπη, και στη συνέχεια μετρούσαν τις ψήφους. Όποιος συγκέντρωνε τις περισσότερες από τις 6000 ψήφους εξοριζόταν για δέκα χρόνια.

Πώς ονομαζόταν το μέτρο αυτό;

Θραύσματα αγγείων (όστρακα) με εγχάρακτο το όνομα του Μεγακλή,
γιου του Ιπποκράτη, που εξορίστηκε (οστρακίστηκε) το 486 π.Χ.
(Αρχαιολογικό Μουσείο Κεραμεικού)

Θραύσμα αγγείου (όστρακο) με εγχάρακτο το
όνομα του Κίμωνα, γιου του Μιλτιάδη, που εξορίστηκε
(οστρακίστηκε) το 461 π.Χ.
(Αρχαιολογικό Μουσείο Κεραμεικού)

Στρατιωτικές υποχρεώσεις

Στην ηλικία των δεκαοκτώ χρόνων οι φίλοι μου κι εγώ θα υπηρετήσουμε για δυο χρόνια στο στρατό. Θα μάθουμε την πολεμική τέχνη και σε περίπτωση πολέμου θα υπερασπιστούμε την πατρίδα μας. Οι πιο πλούσιοι από τους Αθηναίους πολίτες κατατάσσονται στους οπλίτες, αυτούς που φέρουν το όπλον, την ασπίδα δηλαδή, και στους ιππείς.

Πριν την αναχώρηση για τη μάχη, όπως μου έχει διηγηθεί ο πατέρας μου, συνηθίζεται η οικογένεια να αποχαιρετά τον πολεμιστή με μια τελετή, στην οποία συνήθως η μητέρα κάνει σπονδή και ο πατέρας τού παραδίδει τα όπλα.

Αττική μελανόμορφη λήκυθος. Αποχαιρετισμός τριών πολεμιστών, 500–490 π.Χ.

Σφενδόνη

Κυπριακό μολύβδινο βλήμα σφενδόνης με επιγραφή ΦΙΛΕΤΑΙΡ, 4ος–3ος αι. π.Χ.

Κυπριακό μολύβδινο βλήμα σφενδόνης με παράσταση σουπιάς, 7ος αι. π.Χ.

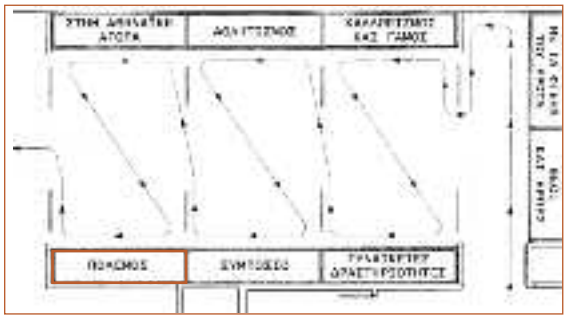

Κυπριακή χάλκινη αιχμή βέλους, 1200–1050 π.Χ.

Σιδερένιο αμφίστομο (δίκοπο) ξίφος από τη νεκρόπολη της Ορθής Πέτρας στην Ελεύθερνα Ρεθύμνου (Κρήτη), 750–700 π.Χ.

Χάλκινο κράνος κορινθιακού τύπου με σειρά οπών για την πρόσδεση δερμάτινης εσωτερικής επένδυσης, τέλη 7ου / αρχές 6ου αι. π.Χ.

Υπογράμμισε όσα από τα παρακάτω βλέπεις μέσα στην προθήκη

Οι πολεμιστές στη μάχη χρησιμοποιούσαν αμυντικό οπλισμό και επιθετικά όπλα.

Αμυντικός οπλισμός	**Επιθετικά όπλα**
Ασπίδα	Δόρυ
Θώρακας	Ξίφος
Κράνος	Αιχμή από βέλος
Κνημίδες	Βλήματα σφενδόνης

Επίσκεψη στον τάφο

Η μητέρα μου μαζί με τις άλλες γυναίκες του σπιτιού κάνουν συχνές επισκέψεις στους τάφους για να τιμήσουν τους νεκρούς της οικογένειάς μας. Αύριο μάλιστα θα τις βοηθήσω να μεταφέρουν στα καλάθια τις προσφορές, στεφάνια μυρτιάς, ρόδια, σέλινο και μυροδόχα αγγεία, που είναι απαραίτητα για την ταφική λατρεία. Πάνω στους τάφους είναι τοποθετημένες οι μαρμάρινες στήλες, σε βαθμιδωτό βάθρο. Θα στολίσουν τις μαρμάρινες στήλες με ερυθρές ταινίες και στις βαθμίδες θα τοποθετήσουν λευκές ληκύθους.

Αττική λευκή λήκυθος. Ανδρική μορφή επισκέπτεται τάφο που σηματοδοτείται από επιτάφια στήλη, 460–450 π.Χ.

Προτεινόμενη Βιβλιογραφία

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Β (σ. 438-501), Τόμος Γ2 (σ. 192-214), Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000

Jenkins Ian, *Greek and Roman Life*, publ. by British Museum Press, 1993

Κόννολλυ Πίτερ, Ντοτζ Χάζελ, *Η Αρχαία Πόλη. Η ζωή στην αρχαία Αθήνα και στη Ρώμη*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2001

Πλατή Μαρίνα, *Παίζοντας στην Αρχαία Ελλάδα... με τον Λύσιν και την Τιμαρέτην*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 1998

Φωκά Ιωάννα, Βαλαβάνης Πάνος, *Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1998

Γλωσσάρι

Ακράτισμα (το) (<άκρατος οίνος) Το πρόγευμα. Τα άλλα δύο γεύματα της ημέρας ονομάζονταν *άριστον* και *δείπνον.* Περιελάμβανε λίγο κριθαρένιο ή σταρένιο ψωμί, βουτηγμένο σε ανέρωτο, *άκρατον οίνον.*

Αλάβαστρο (το) Επίμηκες μικρό αγγείο με στενό στόμιο για αρωματικά έλαια που χρησιμοποιούσαν κυρίως οι γυναίκες.

Αμφιδρόμια (τα) Η τελετή του καθαρμού που γινόταν μετά τον τοκετό.

Ανδρών (ο) ή Ανδρωνίτης Το τμήμα του σπιτιού, στο οποίο κατοικούσαν οι άνδρες.

Αρύβαλλος (ο) Μικρό σφαιρικό αγγείο με στενό στόμιο, μέσα στο οποίο φύλασσαν οι αθλητές το λάδι με το οποίο άλειφαν το σώμα τους.

Αρύταινα (η) Κουτάλα.

Αστραγαλίζειν (το) Από το ρήμα αστραγαλίζω, παίζω με τους αστραγάλους ή κότσια, τα μικρά κόκαλα ανάμεσα στην κνήμη και τη φτέρνα των κατσικιών.

Γαμηλιών (ο) Ένας από τους μήνες του χρόνου στα αρχαία χρόνια, ο Ιανουάριος που ήταν αφιερωμένος στη θεά Ήρα και κατά τον οποίο κυρίως πραγματοποιούνταν οι γάμοι.

Γραφίς (η) Όργανο γραφής. Στην αρχαιότητα ονομαζόταν και στύλος.

Γυναικών (ο) ή γυναικωνίτης Το τμήμα του σπιτιού, στο οποίο κατοικούσαν οι γυναίκες.

Δίαυλος (ο) Αγώνας ταχύτητας. Οι αθλητές έπρεπε να διανύσουν απόσταση 380 μέτρων περίπου, δηλαδή δυο φορές το στάδιο.

Δόλιχος (ο) Αγώνας (δρόμου) αντοχής. Οι αθλητές έπρεπε να διανύσουν απόσταση 3700–3850 μέτρων. Η απόσταση ποίκιλλε από 7 έως 24 στάδια, με συνηθέστερη τα 20 στάδια.

Δόρυ (το) Πολεμικό όπλο των αρχαίων, μακρύ ξύλινο κοντάρι με μεταλλική αιχμή.

Έμβολο (το) Χαμηλή λίθινη ή ξύλινη κατασκευή που χώριζε κατά μήκος την κονίστρα του ιπποδρόμου σε δύο διαδρόμους.

Εξάλειπτρον (το) Αγγείο μικρό ανοικτού σχήματος χωρίς κάλυμμα για αρωματικά έλαια και ψιμύθια. Απεικονίζεται σε σκηνές του γυναικωνίτη, σε γαμήλιες τελετές, αλλά και σε νεκρικές τελετές. Ονομάζεται και **πλημοχόη,** όταν έχει κάλυμμα.

Επαύλια (τα) Η προσφορά δώρων στη νύφη τη δεύτερη μέρα του γάμου.

Ηνίοχος (ο) Αυτός που κρατά τα ηνία (γκέμια) του αλόγου.

Θήλαστρο (το) Αγγείο με το οποίο έδιναν το γάλα στα μωρά στην αρχαία Ελλάδα (μπιμπερόν).

Θώρακας (ο) Αμυντικό όπλο που φορούσαν οι στρατιώτες για την προφύλαξη του κορμού.

Ιχθυοπινάκιο (το) Πινάκιο, πιάτο.

Καμπτήρας (ο) Μικρός πάσσαλος στην άκρη του σταδίου, το σημείο στο οποίο οι αθλητές έστριβαν ή τερμάτιζαν.

Κάνθαρος (ο) Αγγείο πόσεως με δυο ψηλές κάθετες λαβές. Στις παραστάσεις των αγγείων το έχει συνήθως στο χέρι του ο θεός Διόνυσος ή ο Ηρακλής.

Κνημίδες (οι) Περικνημίδες, προστατευτικά περικαλύμματα της κνήμης.

Κότσι (το) Βλ. παραπάνω αστραγαλίζειν.

Κρήνη (η) Δημόσια βρύση.

Κύλιξ (η) Αγγείο πόσεως με ψηλό πόδι, ευρύ στόμιο και δυο λαβές. Το πιο συνηθισμένο ποτήρι του κρασιού.

Λήκυθος (η) Ο πιο συνηθισμένος τύπος αγγείου για αρωματικά έλαια. Οι λευκές λήκυθοι ήταν αποκλειστικά ταφικής χρήσης.

Ξίφος (το) Σπαθί.

Όστρακο (το) Κομμάτι από σπασμένο πήλινο αγγείο.

Παιδαγωγός (ο) Ο πιο έμπιστος δούλος του σπιτιού, ο οποίος αναλάμβανε τη φροντίδα των αγοριών. Ο παιδαγωγός τα συνόδευε στις μετακινήσεις τους και ήταν υπεύθυνος για τη συμπεριφορά τους.

Παιδοτρίβης (ο) Υπεύθυνος για την τήρηση των κανόνων κατά την άσκηση των παιδιών στην παλαίστρα. Συχνά ήταν και ο ιδιοκτήτης της παλαίστρας.

Παλαίστρα (η) Η παλαίστρα άλλοτε αποτελούσε τμήμα του γυμνασίου, χώρου άθλησης των νέων, και άλλοτε ήταν ανεξάρτητο ίδρυμα για τη γυμναστική αγωγή των παιδιών από επτά έως δεκαοκτώ ετών. Αρχικά η παλαίστρα δεν ήταν οικοδόμημα, αλλά πλατεία, η οποία περιείχε το «σκάμμα», μέρος ανεσκαμμένο με μαλακό χώμα, κατάλληλο για το άθλημα της πάλης.

Πινακίδα (η) Ξύλινη πινακίδα αλειμμένη με κερί πάνω στην οποία μάθαιναν γραφή τα παιδιά στην αρχαία Ελλάδα.

Πλαγγών (η) Κούκλα.

Πλαταγή (η) Κρότος, πάταγος. Στα αρχαία χρόνια πλαταγή ονομαζόταν η κουδουνίστρα.

Περόνη (η) Καρφίτσα που χρησίμευε για να συγκρατούν τα ενδύματά τους οι γυναίκες.

Πυκτικοί ιμάντες (οι) Δερμάτινα λουριά, ιμάντες, τα οποία οι πυγμάχοι τύλιγαν στα χέρια τους την ώρα του αγώνα. Οι πυκτικοί ιμάντες δηλαδή ήταν τα γάντια της πυγμαχίας.

Πυξίς (η) Κοσμηματοθήκη.

Σπονδή (η) Θυσία, προσφορά.

Στάδιο (το) Μονάδα μέτρησης μήκους που ισοδυναμεί με 192 περίπου μέτρα.

Σταθμίο (το) Βαρίδι ζυγαριάς.

Στλεγγίς (η) Είδος χάλκινης ξύστρας με λαβή που χρησιμοποιούσαν οι αθλητές για να καθαρίσουν το σώμα τους από τη σκόνη της παλαίστρας.

Στοά (η) Μακρόστενο κτήριο του οποίου η μια μακριά πλευρά, η πρόσοψη, είναι ανοικτή με κιονοστοιχία αντί για τοίχο. Στοές χτίζονταν σε δημόσιους χώρους, όπως πλατείες, αγορές, ιερά, θέατρα κλπ. και προσέφεραν προστασία από τη βροχή ή τον ήλιο.

Στύλος (ο) Βλ. παραπάνω γραφίς.

Συμπόσιο (το) Συγκέντρωση αντρικής αποκλειστικά συντροφιάς σε ένα σπίτι την ώρα του δείπνου για να διασκεδάσουν και να συζητήσουν.

Τροφός (η) Έμπιστη δούλη, η οποία φρόντιζε τα παιδιά της οικογένειας, όσο ήταν μωρά και συχνά τα έτρεφε με το γάλα της.

Υδρία (η) Αγγείο μεταφοράς νερού με τρεις λαβές, δυο οριζόντιες και μια κάθετη. Συχνά η υδρία χρησίμευε και ως τεφροδόχο αγγείο.

Ψιμύθια (τα) Λευκός ανθρακικός μόλυβδος που χρησιμοποιούσαν στην αρχαιότητα ως καλλυντικό (πούδρα).

Κείμενα-επιμέλεια: Μαρίνα Πλατή, Ελένη Μάρκου

Σχεδιασμός έκθεσης και παραγωγή οπτικοακουστικού υλικού: **GPD Exposiciones y Museos**

Τα σχέδια της οικίας, της παλαίστρας, του αργαλειού, της πινακίδας και της γραφίδας, της σφενδόνης, των μουσικών οργάνων, του σταδίου, του ιππόδρομου και της ταφικής στήλης έγιναν από τον **Μιχάλη Καλλιμόπουλο**

Καλλιτεχνική επιμέλεια: **AltSys**
Επεξεργασία φωτογραφιών, ηλεκτρονικό μοντάζ: **Δ. Πλέσσας**
Εκτύπωση: **Α. Τσάκος – Ελ. Μπένου – Στ. Καμαράδου**

ISBN: 978-960-7064-76-9

© Ίδρυμα Ν. Π. Γουλανδρή – Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Εκπαιδευτικά Προγράμματα, 2008

ISBN: 978-960-7064-76-9